

Petehyrycz, Wołodymir / Fyłypczuk, Michajło

Pierwszy badacz latopisowego Czewienia - w 110 rocznicę urodzin

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 3, 313-314

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOŁODYMIR PETEHYRYCZ, MICHAJŁO FYŁYPCZUK

PIERWSZY BADACZ LATOPISOWEGO CZERWIENIA - W 110 ROCZNICĘ URODZIN

Nazwisko Lewki Czykałenki (1888-1965) jest mało znane ukraińskim i polskim archeologom, szczególnie pokoleniu powojennemu. Przez wiele lat wchodziło do rejestru nazwisk zakazanych i dopiero teraz powraca i może być oceniane godnie i obiektywnie (V. Petehyryč, D. Pavliv 1991; L. Krušelnyčka 1996).

L. Czykałenko urodził się we wsi Pereszory w obwodzie Chersońskim, w rodzinie znanego działacza politycznego, mecenasa nauki ukraińskiej Jewhena Czykałenki (V. Kubijovyc 1984, s. 3748-3749). W 1907 r. rozpoczął naukę na Uniwersytecie Lozańskim w Szwajcarii, gdzie studiował geologię. W 1909 r. na propozycję znanego ukraińskiego uczonego, antropologa, archeologa i etnografa F. Wowka, który wówczas był kierownikiem Oddziału Archeologii i Etnografii Słowiańskiej Muzeum Rosyjskiego w Petersburgu, a także profesorem Uniwersytetu Petersburskiego, L. Czykałenko został jego asystentem (T. Ivanivśka 1970, s. 132). W Petersburgu wstąpił na Wydział Przyrodniczy Uniwersytetu, gdzie studiował geografę. Jednak przeważało zainteresowanie archeologią i L. Czykałenko zaczął specjalizować się u F. Wowka w dziedzinie prahistorycznej antropologii i archeologii. Tutaj przydało mu się przygotowanie przyrodnicze.

Szczególne zainteresowanie L. Czykałenko przejawiał do wczesnych kultur paleolitu, neolitu i eneolitu. Wspólnie ze swoim nauczycielem brał udział w podróżach naukowych, a także w wykopaliskach. Będąc jeszcze studentem, najpierw z F. Wowkiem, a później samodzielnie rozkopał znane stanowisko paleolityczne koło wsi Horodok na Wołyniu. O jego karierze naukowej zdecydowały badania znanego stanowiska paleolitycznego w Mizyniu na Czernihowszczyźnie, które przeprowadził wspólnie z F. Wowkiem w latach 1912-1915 i samodzielnie w 1916 r. (S. N. Bibikov 1981; O. O. Franko 1992, s. 115).

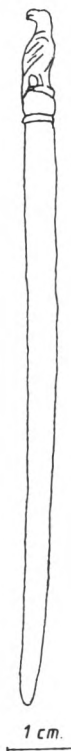
Za radą swego nauczyciela i przy pomocy znanego rosyjskiego historyka sztuki M. Rostowcewa, L. Czykałenko zajął się badaniami odkrytej na tym stanowisku serii wyrobów kościanych, z charakterystycznym rytym ornamentem.

Rewolucja przerwała jego pracę i w 1920 r. L. Czykałenko wyemigrował do Polski. W Warszawie w Muzeum im. E. Majewskiego opracowywał materiały archeologiczne z Ukrainy. W 1922 r. wyjechał do Pragi, gdzie przygotowując swą pracę doktorską na Niezależnym Uniwersytecie Ukraińskim, realizował wyjazdy nauko-

we do Wiednia i Brna, w celu badań kolekcji muzealnych. W 1923 r. L. Czykałenko obronił pracę doktorską na tym Uniwersytecie. W pracy wykorzystał przede wszystkim materiały z Mizynia i uzupełnił je analogiami środkowoeuropejskimi (L. Čykałenko 1923).

Przebywając w Czechosłowacji L. Czykałenko zajmował się również działalnością dydaktyczną i naukową w Wyższym Pedagogicznym Instytucie Praskim i Czeskim Muzeum Narodowym (T. Ivanivśka 1970, s. 133-134). Szczególnie zainteresował się kulturami ceramiki spiralnej i morawskiej ceramiki malowanej. Wykazał ich związek z rozwijającą się na Ukrainie kulturą trypolską a także wysunął oryginalną teorię o pochodzeniu i rozwoju motywów ornamentacyjnych (por. L. Čykałenko 1938).

W 1926 r. L. Czykałenko przeprowadził się do Francji, a w 1928 r. ponownie znalazł się w Polsce. Badając materiały pochodzące z Ukrainy znajdujące się w muzeach polskich, opracował ceramikę trypolską z wykopalisk ze znanego stanowiska we wsi Bilcze Żłote na Tarnopolszczyźnie. Rezultaty badań opublikował w zbior-

Ryc. 1. Czeremo grodzisko. Szpila kościana (wg O. Ratycza).

rze prac poświęconych tej kulturze (L. Czykałenko 1926), a analizę stylistyczną ceramiki kultury trypolskiej z Szypenic na Bukowinie w Księdze dla prof. W. Demetrykiewicza (L. Czykałenko 1931).

W czasie wojny L. Czykałenko pracował we Lwowie, badał ceramikę kultury trypolskiej w zbiorach Muzeum Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki, którego członkiem został jeszcze w 1932 r. W 1943 roku ewakuował się do Niemiec, gdzie aktywnie uczestniczył w działalności Ukraińskiej Niezależnej Akademii Nauk. Od 1948 r. uczony pracował w USA i zajmował się teoretycznymi problemami sztuki paleolitycznej (por. T. Iwanivska 1970, s. 135-139).

W dn. 15 VII - 15 VIII 1940 r. L. Czykałenko jako pierwszy archeolog profesjonalny przeprowadził poszukiwania wykopaliskowe w latopisowym Czerwieniu. O tej jego działalności naukowej do niedawna wieliśmy bardzo mało (por. Ja. Hr. 1940; B. Olchivskij 1943). Krótko o tych badaniach wspomina prof. K. Jażdżewski (1959). Kilka zabytków kościanych z tych wykopalisk opisał O. Ratycz (1959, s. 126-127, tabl. II:

23a; III:12; IV: 27-28), ze znanych wówczas względów nie wspominając o autorze badań. Informację L. Czykałenki o wykopaliskach w Czermnie przekazaną listem z 1 IX 1960 r. wykorzystał J. Pasternak (1961, s. 653) przygotowując swą monografię poświęconą archeologii Ukrainy, wspominając o nich i dzisiejsi badacze tego księżęcego miasta (J. Gurba 1985).

Sprawozdanie L. Czykałenki z badań Czermna odnalazł M. Filipczuk w 1990 r. w archiwum Instytutu Nauk Społecznych AN Ukrainy we Lwowie. Niestety, nie zawierało tablic z rysunkami. O tym, że istniały, świadczy wspomniana publikacja O. Ratycza, w której reprodukowano niektóre wyroby kościane z tych wykopalisk (m.in. ryc. 1). Sprawozdanie swoje L. Czykałenko przygotował w Chełmie, o czym świadczy wzmianka o tym mieście i własnoręczny autograf dopisany piórem na końcu sprawozdania. Uważamy, że dla naszych polskich kolegów, którzy zajmują się badaniami epoki kamienia (por. K. Majewski 1947, s. 131) a zwłaszcza Czerwienia (por. J. Gurba 1985), poznanie dorobku L. Czykałenki może być bardzo interesujące.

Tłumaczyła z j. ukraińskiego Irena Trusz

LITERATURA

- B i b i k o v C. N.
1981 *Drevnejšyj muzykalnyj kompleks iz kostej mamenta, Kiev.*
- Č y k a ł e n k o L. (Čykałenko L.)
1923 *Narys rozvytku heometryčnoho ornamentu paleolityčnoj doby, Praha*
1926 *Narys rozvytku ukraińskoi neolityčnoj malovanoj keramiki. Bilče - Złote, [w:] Trypilśka kultura na Ukraïni, t. 1, Kyïv, s. 113-118.*
1931 *Die Bedeutung der Schipenitzer Ansielung für das Verständnis der ukrainischen bemalten Keramik, [w:] Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. Włodzimierza Demetrykiewicza, Poznań 1930, s. 123-134.*
1938 *Vivifikacionizm, Praha (odbitka).*
- F r a n k o O. O.
1992 *Archeolohični doslidžennja Fedora Kindratoviča Vovka, „Archeolohija”, nr 2, s. 112-119.*
- G u r b a J.
1985 *Novejšie issledovanija Červenja, [w:] Tezysy dokladov polskoj delegacii na V Meždunarodnom kongresse slovjanskoj archeologii Kiev, Warszawa 1985, s. 198-204.*
- H r. J a.
1940 *Roskopyky v Čermni, „Iljustruvani visti”, č. 4, Krakiv.*
- I v a n i v ś k a T.
1970 *L. E. Čykałenko jak archeoloh, „Ukraïńskij istoryk”, nr 1-3, s. 134-139.*
- J a Ź d Ź e w s k i K.
1959 *Ogólne wiadomości o Czermnie-Czerwieniu, APol., t. 4, s. 67-91.*
- K r u š e l n y ć k a Ł.
1996 *Ukraïńskij archeolohy v emihraciï (V. Ščerbakivskij, L. Čykałenko, I. Borkovskij), [w:] Materialy Konhresu ukraiństiv, Istorija, č. 1, Char-kiv, s. 48-53.*
- K u b i j o v y ć V., [red.]
1984 *Encyklopedija ukraińoznavstva. Slovnikova častyna, t. 10, s. 3748-3749.*
- M a j e w s k i K.
1947 *Studia nad kulturą trypolską, Arch., t. 1, s. 93-138.*
- O l c h i v ś k y j B.
1943 *De orly v zemlju vhruzli, „Naši dni”, č. 2, Lviv.*
- P a s t e r n a k J a.
1961 *Archeolohija Ukraïny, Toronto.*
- P e t e h y r y ć V., P a v l i v D.
1991 *Archeolohija u doslidžennjach členiv NTŠ, „Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Ševčenko”, t. 122, s. 412-426.*
- R a t y ć O. O.
1959 *Drevńoruški vyroby z kosti i rogu, znajdeny na terytorii Haličkoj ta Vołyńskojoj zemel, „Materialy i doslidženja z archeolohii Prykarpattja ta Vołyni”, vyp. 2, s. 119-131.*